

Büyükşehir Belediyelerinin Kadın Kooperatiflerine Yönelik Destekleme Faaliyetleri: Mersin Büyükşehir Belediyesi ve Kadın Kooperatifleri Örneği

Support Activities Metropolitan for Women's Cooperatives; Mersin Metropolitan Municipality and Women's Cooperatives Example

Gökhan KARAYÜNLÜ

Dr. Öğretim Üyesi, Mersin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Mersin, Türkiye
Assist. Prof., Mersin University, Faculty of Economics and Administrative Sciences / Department of Political Science and Public Administration, Mersin, Türkiye
Orcid: 0009-0000-8886-9859 gokhankarayunlu@gmail.com

Article Information/Makale Bilgisi

Cite as/Atıf: Karayünlü, G. (2025). Support activities metropolitan for women's cooperatives; Mersin Metropolitan Municipality and women's cooperatives example. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 68, 34-50
Karayünlü, G. (2022). Büyükşehir belediyelerinin kadın kooperatiflerine yönelik destekleme faaliyetleri: Mersin Büyükşehir Belediyesi ve kadın kooperatifleri örneği. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 68, 34-50.

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: 21 October, 2024 / 21 Ekim 2024

Accepted/Kabul Tarihi: 10 April, 2025 / 10 Nisan 2025

Published/Yayın Tarihi: June 27, 2025 / 27 Haziran 2025

Pub Date Season/Yayın Sezonu: June, 2025 / Haziran 2025

Issue/Sayı: 68

Pages/Sayfa: 34-50

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./ Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Van Yüzüncü Yıl University of Social Sciences Institute/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Gökhan KARAYÜNLÜ).

Conflict of Interest/Çıkar Beyanı

There are no conflicts of interest./Bu çalışma kapsamında herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile çıkar çatışması yoktur.

Declaration of Authors' Contribution/Yazarların Katkı Oran Beyanı

This article has one author and the contribution rate of the author is 100 %/Bu makale tek yazarlıdır ve yazarın katkı oranı yüzde 100'dür.

Copyright & License/Telif Hakkı ve Lisans: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0./Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır

Öz

Bu çalışmada, büyükşehir belediyelerince kadın kooperatiflerine uygulanan projelere verilen destekleri ve bu desteklerin kadın kooperatifleri üzerindeki etkilerini değerlendirmek amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında Mersin Büyükşehir Belediyesi tarafından desteklenen kadın kooperatifi başkanı, başkan yardımcısı ve üyesi olan toplamda 7 kişiyle 01.08.2024 ve 30.08.2024 tarihleri arasında görüşmeler yapılmıştır. Nitel araştırma paradigmasına uygun durum çalışması deseni ekseninde şekillenen bu çalışmada veriler, araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme sorularıyla toplanmıştır. Elde edilen veriler üzerinden betimsel analiz yapılmış, yapılan analiz sonucunda elde edilen çalışma bulguları altı temel boyut altında toplanmıştır. Bunlardan birincisi, “Sürdürülebilirlik”, ikincisi “İstihdam artışı”, üçüncüsü “Destekleme”, dördüncüsü “Ürün çeşitliliğinin korunması”, beşincisi “Katkı”, altıncısı “İş imkanı” şeklindedir. Çalışmanın sonunda büyükşehir belediyelerinin kadın kooperatiflerine yönelik yapmış olduğu desteklerin; kooperatiflerin ekonomik sorunlarının giderilmesine, kadınlara iş imkanı yaratılmasına, tarımsal üretimde devamlılığın sağlanmasına, ürün çeşitliliğinin korunmasına, kooperatiflerin sürdürülebilmesine, ekonomik ve kırsal kalkınmanın sağlanmasına önemli katkılar sunduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmanın literatür taramasında elde edilen verilere bakıldığında ise; kadın kooperatiflerinin yapısal ve yönetsel sorunlarının bulunduğu, sorunların çözümüne yönelik merkezi hükümet ve belediyelerin kadın kooperatiflerine yönelik danışmanlık ve destek hizmetlerinin daha fazla işlevsellik kazandırılması ve proje odaklı hizmetlerin desteklenmesine önem verilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Mersin Büyükşehir Belediyesi, Kooperatif, Kadın Kooperatifleri, Destekler.

Abstract

This study aims to evaluate the support given to projects implemented by metropolitan municipalities to women's cooperatives and the effects of these supports on women's cooperatives. Within the scope of the study, interviews were conducted with a total of 7 people, including the president, vice president and members of women's cooperatives supported by Mersin Metropolitan Municipality, between 01.08.2024 and 30.08.2024. In this study, which was shaped on the axis of a case study design appropriate to the qualitative research paradigm, data were collected through semi-structured interview questions prepared by the researcher. Descriptive analysis was conducted on the obtained data. The study findings obtained as a result of the analysis were gathered under six main dimensions. The first of these is “Sustainability”, the second is “Employment Increase”, the third is “Support”, the fourth is “Protection of Product Diversity”, the fifth is “Contribution”, and the sixth is “Job Opportunity”. At the end of the study, the supports provided by metropolitan municipalities to women's cooperatives; It has been revealed that cooperatives make significant contributions to solving economic problems, creating job opportunities for women, ensuring continuity in agricultural production, preserving product diversity, sustaining cooperatives, and ensuring economic and rural development. When the data obtained in the literature review of the study are examined, it has been concluded that women's cooperatives have structural and administrative problems, and that the consultancy and support services of the central government and municipalities for women's cooperatives should be made more functional and project-oriented services should be supported.

Keywords

Mersin Metropolitan Municipality, Cooperatives, Women's Cooperatives, Supports.

Giriş

Ortak bir amacı gerçekleştirmek amacıyla bir araya gelen insanların dayanışma içerisinde hareket ederek, emek ve sermaye ile oluşturdukları kooperatifler; toplumun dezavantajlı kesimlerinden biri olan kadınların sosyal, ekonomik ve toplumsal olarak ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Toplumsal dayanışma ve sosyal sorunların çözülebilmesi amacıyla, 19. Yüzyılda ilk örneğini oluşturulan kooperatifler; ekonomik olarak dezavantajlı olan topluluklar arasında bugün de varlığını devam ettirmektedir. Kooperatifler, sosyal ve ekonomik açıdan dezavantajlı toplulukların ihtiyaç duydukları ekonomik ürünlere ulaşabilmesi, gıda maddelerini tüketebilmesi ve yaşam standartlarını yükseltebilmesi için sosyal lokomotif görevi görmektedir. 1945'li yıllardan sonra dünya genelinde ortaya çıkan sosyal devlet kavramı; toplumsal dayanışma, sosyal hak ve özgürlükleri ön plana çıkarmıştır. Daha sonraki süreçte küresel olarak uygulanan liberal politikalar, kazanılan sosyal hakların birçoğunu ortadan kaldırmıştır. Yaşanan bu süreçler toplumsal açıdan, sosyal dayanışma ve yardımlaşma duygusunu daha da güçlü hale getirmiştir. Kooperatifçilik, genel olarak yerel düzeyde gelişmiş ve örgütlenmiştir. Birçok farklı alanda oluşturulan yerel kooperatifler; kapitalizmin ve liberal politikaların ortaya çıkardığı yoksulluğun seviyesini azaltmak, yerel kalkınmayı ve istihdamı artırmak, yerel halkın ekonomik refah seviyesini yükseltmek, kırsal bölgelerde tarımsal ve hayvansal üretimin sürekliliğini sağlamak, ekonomik açıdan dezavantaja sahip kadınları ekonomik olarak güçlendirmek gibi kritik özelliklere sahiptir. Özellikle kırsal bölgelerde, kadınların toplumsal eşitsizliğe çok fazla maruz kaldıkları bilinen bir gerçektir.

Bir toplumun kalkınabilmesi, erkeklerle kadınların aynı fırsatlara sahip olması ve haklarının eşit olmasına bağlıdır. Eğitimli toplumlar, birçok alanda başarı sağlamaktadırlar. Kent ve kırsal ayrım gözetmeksizin erkeklerin ve özellikle de kadınların eğitimli olması, toplulukların sosyal, ekonomik ve kültürel olarak sıçrama yapmasına olanak sağlar. Kadınların sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel gelişimini sağlayacak her türden faaliyetler, toplumsal kalkınma olarak ülkeye geri dönmektedir (Yılmaz, vd. : 2019). Kalkınma süreçlerinin devamlılığı; toplumsal eşitlikçi yaklaşım doğrultusunda kadınların eğitim seviyesinin yükseltilerek, kadın emeğinin bütün alanlarda yerini almasıyla sağlanabilir. Kentsel alanlardan ziyade kırsal alanlardaki kadınların sosyal, ekonomik ve kültürel açılardan desteklenmesi toplumsal kalkınma açısından lokomotif görevi görmektedir. Kırsal alanlarda yaşayan kadınların, kentlerdeki hemcinsleriyle her alanda eşit düzeye getirilmesi, kalkınma stratejilerinin önemli bir sacayağıdır (Şengün, 2019, s. 574). Her ne kadar Chayonavcu ve tarihsel yaklaşımın çeşitli farklılıkları bulunsada, Chayonavcu yaklaşımın tüketim, emek ve denge ilkeleri kırsal kesim yönünden değerlendirilecek olursada, aile bireylerinin tamamının üretim sürecine dâhil olduğu küçük köylü grupları, devlet desteklemelerinden çok düşük seviyede faydalanan ve emeği sömürülen bir gruptur. Girdi maliyetlerinin yüksekliği ve devletin bu duruma çok az müdahalesinin olması gibi nedenlerden dolayı, köylü grubunun ekonomik durumu giderek kötüleşmektedir (Taşdoğan ve Ağdemir, 2019, s. 316).

Türkiye açısından tarımsal üretimi sürdüren ve sermaye kapanına sıkışıp kalan, küçük köylü gruplarıdır. Tarımsal üretimden yeteri kadar gelir elde edemeyen ve ailedeki kadınlar dâhil tarımsal istihdamın içerisinde yer alan bu kitle, tarım dışı alanlarda da faaliyet yürüterek gelir çeşitliliğini artırmak zorundadır (Boratav, 2011). Türkiye'nin günden güne zayıflayan, sermaye sisteminin tamamen kontrolü altına giren tarım ve tarım istihdamı faaliyetleri; kırsal bölgelerin daha fazla yoksullaşmasına, özellikle de kadın yoksulluğunun ve kadın emeğinin görmezden gelinmesine neden olmaktadır (Candan ve Özalp, 2013, s. 100). Türkiye gibi az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler de tarımsal üretimi sürdüren kesim, kadınların ev işlerine ilaveten tarlalarda da çalıştığı küçük çifti ailelerinden oluşmaktadır. Tarımsal üretimin bütün aşamalarında yer alan ve emek harcayan kadınlar, ailelerine ve tarımsal faaliyetlere ilişkin önemli kararlarda göz ardı edilmektedir (Şahin ve Terin, 2009, s. 39).

Kırsal bölgelerde kadınların toplumsal eşitsizliğinin ve ekonomik yoksulluğunun ortadan kaldırılması noktasında en başta merkezi hükümetin ve daha sonra yerel yönetimlerin; çok yönlü projeleri ve toplumsal dayanışma dinamiklerini hayata geçirmesi gerekmektedir. Tam da bu noktada yerel yönetimlerin; özellikle kadın kooperatifçiliği başta olmak üzere, kooperatifçiliği desteklemesi ve geliştirmesi gerekmektedir. Yerel yönetimler arasında büyükşehir belediyeleri, sahip olduğu ekonomik kaynaklar ve imkânlardan dolayı ön plana çıkmaktadır. İlçe belediyelerinin de önemli kooperatifçilik faaliyetleri bulunmakla birlikte, 6360 Sayılı Kanun sonrasında büyükşehirlerde bütün il sınırına hizmet götürmekle görevlendirilen büyükşehir belediyeleri, kooperatifçiliğin desteklenmesi açısından en önemli birim haline gelmiştir.

Büyükşehir belediyeleri; kırsal bölgelerde ekonomik faaliyetleri desteklemek ve ekonomiyi canlandırabilmek amacıyla, farklı alanlarda birçok projeyi hayata geçirmektedir. Bu projeler arasında kooperatifçilikte önemli bir argümandır. Kadınların ekonomik hayata ve istihdama katılabilmeleri sağlayabilmek amacıyla, daha fazla kadın kooperatifleri desteklenmeye çalışılmaktadır. Yerel yönetimlere ilişkin olarak hazırlanan bu araştırma makalesinin amacı; büyükşehir belediyelerinin kadın kooperatiflerine yönelik uyguladığı projeleri ve yaptığı desteklemeleri, etkileri bakımından değerlendirebilmektir. Mersin Büyükşehir Belediyesi tarafından desteklenen veya teşvik edilen on tane kadın kooperatifiden, ulaşılabilen ve ankete katılmak isteyen yedi tanesinin, etik kuralları çerçevesinde yöneticileri ve üyeleriyle görüşme yapılmıştır. Ortaya çıkan veriler ışığında,

büyükşehir belediyelerinin kadın kooperatiflerine yönelik projelerinin sonuçları irdelenerek, bu konuya ilişkin olarak literatüre katkı sunulabileceği düşünülmektedir.

1. Kooperatifçilik

Birlik ve dayanışmanın ürünü olan kooperatifler, kentleşmenin ve sanayileşmenin artmasıyla birlikte gelişmiş ve sayıları hızla artış göstermiştir. Ülkelerin uyguladığı kapitalist ve liberal ekonomi programları, dar gelirli ve az sermayeye sahip insanların ekonomik olarak hayatta kalabilmek için bir araya gelmelerine neden olmuştur. Zaman içerisinde bir araya getirilen bu emek ve sermaye yığınları, sanayileşmenin de etkisiyle yeni pazarlara yönelerek kooperatifçiliğin yayılmasına ve gelişmesine vesile olmuşlardır. Kooperatifler aynı zamanda birçok toplumsal sorunun da dile getirilmesine ve çözülmesine yardımcı olmaktadır.

Kooperatifçiliğe ilişkin ilk örnek, 14 Mart 1761'de İskoçya'nın Fenwick kentinde yerel dokumacılar tarafından kurulan Fenwick Dokumacılar Derneğidir. Modern anlamda ilk kooperatif örneği ise, 1844 yılında pamuk fabrikalarında işçi olan 28 kişinin kurduğu, Rochdale Eşitlikçi Öncüler Derneğidir. Bir araya gelen işçiler, temel gıda maddelerini ucuz fiyata alabilmek amacıyla bu derneği kurmuşlardır. Kooperatifler; insan odaklı olarak faaliyet gösteren, bütün üyeleri tarafından ortak amaçlar etrafında birleşilen ve yönetilen işletmelerdir. Kooperatifler; uluslararası değerlere saygı gösteren ve kabul eden, bütün üyelerinin ve insanların refah içerisinde yaşamasının gerektiğini düşünen, demokrasi ve adalet ilkelerine bağlı olan, toplumsal sosyal faydayı artırmayı amaçlayan ve dünya genelinde sayıları 3 milyona ulaşan sosyal, ekonomik ve toplumsal işletmelerdir (ICA, 2024)

Dünya genelinde farklı tanımları bulunan kooperatifçilik; dayanışma, birlikte hareket etme, sosyal ve ekonomik olarak bir araya gelme gibi ihtiyaçların ortaya çıkmasıyla oluşturulmuş işletmelerdir. 1844'te kurulan, "Rochdale Haksever Öncüleri" isimli kooperatiften günümüze gelene kadar kooperatifçilik ve kooperatiflerin önemi giderek artmıştır (Özbilger, 2022, s. 1). Dezavantajlı grupların; ekonomik, sosyal ve toplumsal olarak dünya genelinde ve ulusal boyutta ortaya çıkan çeşitli darboğazlara karşı çözüm arayışları çerçevesinde, toplumsal adaletsizliği ve ekonomik eşitsizliği azaltmak amacıyla yeni çözümler bulmasıyla sosyal modeller ortaya çıkmıştır (Özbilger, 2022, s. 238).

Birlikte çalışma veya işbirliği anlamına gelen ve latince bir kelime olan kooperatif; ortak bir amacı veya eylemi gerçekleştirebilmek amacıyla insanların dayanışma göstermesi, işi birlikte yapması olarak tanımlanabilir (Özcan, 2007, s. 3)

Sanayi devriminden sonra ortaya çıkan sosyal, ekonomik ve toplumsal problemlerin çözülebilmesi amacıyla kooperatifler kurulmuştur. Zaman içerisinde dünya geneline yayılan ve gelişen kooperatifler; şirketlerin yerine geçebilen, üretebilen ve tüketebilen yapısal bir işleve kavuşmuşlardır (Şahin, 2018, s.59)

2. Türkiye'de Kooperatifçilik ve Kadın Kooperatifçiliği

Ekonomik ve sosyal dayanışmanın ön planda olduğu, ortaklarının yaşam standardını yükseltmeyi amaçlayan ve herhangi bir kar amacı olmayan kuruluşlar kooperatif olarak adlandırılmaktadır. Ülkemiz açısından Osmanlı döneminde, Türk geleneklerindeki dayanışmanın ve yardımlaşmanın etkisiyle kurulan memleket sandıkları, kooperatifçiliğin önünü açan en önemli adım olmuştur. Cumhuriyet dönemine kadar kooperatifçilik ve çeşitli dayanışma birlikleri gelişmeye devam etmiştir. Türkiye açısından gerçek anlamda kooperatifçiliğin ortaya çıkışı Atatürk döneminde, Cumhuriyetin ilanından sonra olmuştur.

Türkiye açısından kooperatifçiliğin gelişimine göz atacak olursak ilk örnek, 1863 yılında Şehirköyü (Piot) Kasabasında Mithat Paşa tarafından kurulan, 1883 yılından itibaren Menafi Sandıkları isimini alan, 1888 yılında da bu sandıklar Ziraat Bankası'na dönüşen, memleket sandıkları isimli tarım kooperatifidir. Daha sonraki süreçte, çiftçileri ekonomik olarak rahatlatmak amacıyla kurulan Milli Aydın Bankası ve 1914 yılında incir üreticileri için kurulan Aydın İncir Müstahsilleri Ortaklığı, kooperatiflerin gelişmesine öncülük etmiştir. Cumhuriyet döneminde kooperatif ve kooperatifçiliğe ilişkin olarak çok sayıda kanun çıkarılmıştır. Kooperatifçiliği genel hatlarıyla tanımlayan ve Avrupa Birliği kıstaslarına uygun hale getiren, 5330 Sayılı Kanun çıkarılmıştır (Aktaş, 2007, s. 17-18).

Atatürk tarafından kooperatifçiliğin taşıdığı önem ve toplumsal etkisinin görülmesi, Türkiye açısından kooperatifçiliğin dönüm noktası olmuştur. 1920 ve 1938 arasında kurulan, kanuni alt yapısı oluşturulan ve faaliyete başlayan bütün kooperatifler, Atatürk'ün eseridir. Atatürk'ten sonraki planlı kalkınma dönemlerinde, kooperatifçilik gelişmemiştir. 1961 Anayasasında yer alan, "Devlet, kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır" hükmüyle kooperatifçilik yeniden gelişmeye başlamıştır (Ticaret Bakanlığı, 2021).

Sosyal, ekonomik ve toplumsal açıdan dezavantajlı durumda bulunan ve özellikle de kırsal bölgelerde yaşayan kadınlar, kurdukları veya üyesi oldukları kooperatifler sayesinde toplum içinde ekonomik ve sosyal açıdan olması gereken yere gelmişlerdir. Ekonomik özgürlüğüne kavuşan, kendi ayakları üzerinde durabilen, ailesi ve toplum içerisinde söz hakkı bulunan

kırsal bölgelerde yaşayan kadınlar, yerelden başlayan ve ülke geneline yayılabilecek kalkınma hamlelerinde baş aktörü olmuşlardır. Merkezi hükümetin ve yerel yönetimlerin kalkınma projelerinin başarıya ulaşabilmesinin sacayaklarından birisi de, özellikle kırsal mahallede yaşayan kadınların her açıdan güçlenerek, toplumsal dinamikleri etkileyecek ve harekete geçirebilecek adımlar atabilmesidir.

Kadın emeğinin ekonomideki yerini alması, kadınların toplumsal ve ekonomik açıdan gelişip korunması amacıyla kadın girişimcilerin 2000'li yıllarda harekete geçmesi, kadın kooperatiflerinin kurulması sürecini başlatmış ve hızlandırmıştır (Demircan, 2020, s. 162).

Türkiye de çeşitli sektörlerde 27 farklı kolda faaliyet gösteren 48.640 kooperatif ve 324 adet kooperatifler birliği ve 1 milli kooperatifler birliği bulunmaktadır. Bahse konu kooperatiflerin ortaklarının sayısı ise 4.170.086 milyon kişidir. (Kooperatif Veri Bülteni, 2024) Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı'nda ekonomik, toplumsal ve sosyal açıdan kadınların geliştirilmesi, kalkındırılması ve teşvik edilmesine yönelik maddeler bulunmaktadır (Emiroğlu, 2013, s. 2).

Kalkınmanın sağlanması, kadınların her açıdan güçlenmesi ve girişimciliğin artması amacıyla kurulan kadın kooperatiflerinin sayısı her geçen gün artmaktadır. Kadın kooperatiflerinin varlığının devam edebilmesi ve sürdürülebilirliği için çok çeşitli destekleme faaliyetleri, ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Kadın kooperatiflerinin varlığı ve bu varlığın devam ettirilmesi, gelişme sürecinde olan ekonomiler ve ülkeler açısından çok önemli yere sahiptir (Karakuş, 2022, s. 111).

Yenilenmiş Bir Toplumsal Sözleşmeye Doğru Uluslararası Çalışma raporunda Neoliberal politikaların, 1980 yılından sonra Türkiye tarımında da uygulanmaya başlanması sonucunda; uluslararası şirketler tarımsal üretim ve sanayiye müdahale ederek, geleneksel ürünlerin üretimine son vermişler ve ticari özellikleri bulunan ürünlerin üretilmesini zorunlu kılmışlardır. (Uluslararası Çalışma Konferansı, 2024) Modernleşme adı altında sunulan yeni tarımsal üretim anlayışı, makineli tarım ve sözleşmeli ürün anlayışını dayatarak tarımsal işsizliği daha da artırmıştır. Küresel ölçekte modern ve iyi olarak lanse edilen tarımsal üretim sürecini, Türkiye'nin sahip olduğu üretim dinamiklerinde değerlendirmek daha doğru olacaktır (Aydın, 2016, s. 58). İstihdam ve işsizlik meselesi, devletin her dönem çözüm üretmeye ve kontrol etmeye çalıştığı konulardır. Özellikle makineli tarım sonrasında giderek artan işsizlik ve istihdam konusu, kadınlar açısından daha fazla öneme sahip olmuştur. Kadınların okur yazar oranının artmasıyla birlikte, iş gücüne katılım oranı yıllar içerisinde yükselmiştir. Bütün bu olumlu gelişmelere karşın, kültürel ve toplumsal baskılar nedeniyle istihdam içerisinde kadın oranı halen düşük seviyededir. Tarımsal üretim sürecinde istihdama dahil olan kadınların, aileleriyle kentlere göçmesiyle birlikte işsiz kalmış olduğu değerlendirilmektedir. Kentlerde istihdam edilen kadınların ise çoğunlukla, geleneksel kadın işlerinde çalıştığı değerlendirilmektedir (KSGM, 2000). Neo liberal politikaların tarımsal üretim yapılan sahalarda uygulanması neticesinde, ekonomik olarak zayıflayan ve işsiz insanların çok fazla olduğu kırsal alanlar oluşmuştur. Ortaya çıkan bu durumdan en fazla etkilenen kırsal alanlarda yaşayan kadınlar olmuştur. Bütün bu olumsuzluklara rağmen kırsal alanlarda insanların ve özellikle de kadınların yaşamaya devam etmesi, bahse konu alanların kalkındırılması gündeme getirmiştir. Kalkınma projelerinde başat rolü Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ve Kooperatifler üstlenmiştir. Özellikle de kadın emeği ve tecrübelerine dayanarak kurulan kooperatifler, aşağıdan yukarıya doğru şekillenen kalkınma projeleri olarak yerini almıştır. Kooperatifler sayesinde kadının toplum içerisindeki yeri yükselmiştir (Kutay, 2022, s. 141). Ülkemizdeki kırsal alanlarda genellikle kadınlar, aile işlerinde karşılıksız olarak emeğini ortaya koymaktadır. Kırsal alanlarda yaşayan kadınların, kentlerde yaşayan hemcinslerine göre sosyal, siyasal, eğitim ve toplumsal konularda daha fazla dezavantajlı olduğu görülmektedir. Kırsal alanlardaki kadınların örgütlenerek ekonomik anlamda güçlenmesi, bahse konu alanlarda kadın istihdamının oranının artmasını sağlayabilecektir (Kulak, 2011). 2024 yılı UNESCO verilerine göre, 754 milyon yetişkin birey okur yazar değildir. Bahse konu bireylerin yaklaşık 508,6 milyonu, toplumun dezavantajlı gruplarından olan kadınlardan oluşmaktadır. (UNESCO, 2024) Eğer ki kadınlara yönelik fırsat eşitliği yaratılmazsa, mevcut oranın daha da artabileceği değerlendirilmektedir. Yunanistan'ın kırsal alanlarında kurulan kadın kooperatifleri; çiftçilik yapan kadınlardan güçlü liderlik özelliklerine sahip olanların oluşturduğu ve merkezi otoritenin desteğiyle girişimciliğin geliştirildiği, tabandan tavana doğru örgütlenmenin olduğu alternatif turizm noktaları haline gelmiştir (Iakovidou, 2002). Hindistan da kırsal bölgelerde yaşayan kadınlar, ev işlerinin yanında ailelerine farklı gelir kaynağı yaratabilmek amacıyla süt sığırları yetiştiriciliği ve sütçülük yapmaktadırlar. Sütlerin toplanması için kurulan süt kooperatifi sayesinde kadınlar, ekonomik olarak kalkınmakla birlikte her alanda güçlenmektedir (Bhinde, 2011, s. 41). Uganda Manyakabi bölgesinde kurulan tarım kooperatifi vasıtasıyla, kadın üyelerin erkekler karşısında sosyal, ekonomik ve toplumsal olarak ilerleme kaydettikleri ve kadınların özgüvenlerinin geliştiği gözlemlenmiştir (Ferguson ve Kepe, 2011). Pakistan'ın kırsal bölgelerinde yaşayan kadınların büyük çoğunluğu, okur yazar değildir ve toplumsal kültürün baskısıyla çok fazla kısıtlamaya maruz kalmaktadırlar. Ailenin yapmış olduğu tarımsal işler haricinde herhangi bir işte çalışmayan kadınların, örgütlü bir yapı içerisinde bulunması ve eğitilmiş hale getirilmesi, toplumun her alanda ilerleme kaydetmesini sağlar (Tarar ve diğerleri, 2017). Yerel yönetimler; kadınların toplumdaki yerini yükseltecek, kadınların kendilerine olan özgüvenini artıracak ve girişimcilik ruhunu geliştirecek, kadınların

ürettiği tarımsal ürünleri satabileceği mekanlar oluşturacak faaliyetleri desteklemeli ve yerine getirmelidir (Kutlar, Turhanogulları ve Kızılay, 2013, s. 45)

Büyükşehir belediyeleri; toplum içerisinde kadınların ekonomik, sosyal ve toplumsal olarak daha aktif ve ön planda olmaları amacıyla kooperatifler aracılığıyla çeşitli destekleme faaliyetleri yürütmektedir. Kooperatif; kültürel, sosyal ve ekonomik açıdan ortak talepleri bulunan, bütün üyelerinin aynı düzeyde hak sahibi olduğu gönüllülerin bir araya gelmesiyle oluşan, demokratik kontrol mekanizmalarına sahip olan özerk teşkilatlardır (ICA, 2024). Ankara Büyükşehir Belediyesi bünyesinde gerçekleştirilen “Kadın Kooperatifleri Çalıştayı”nda, kadın kooperatiflerinin sorunları, çözümlerin neler olabileceği ve kooperatiflerin büyükşehir belediyesinden beklentileri değerlendirilmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi; kadınların ekonomik olarak kalkınması ve kendi ayakları üzerine durabilmesi, iş istihdamında daha yüksek oranlara ulaşması, yerel düzeyde ekonomiye katkılarının daha fazla olması amacıyla kadın kooperatiflerini desteklemektedir (İ.B.B., 2024). Adana Büyükşehir Belediyesi; kadın kooperatifleri tarafından üretilen ele emeği ürünleri satabilmeleri amacıyla kadın emeği pazarları açarak, kadınların ekonomik, sosyal ve toplumsal açılardan kalkınmasını teşvik etmektedir (A.B.B., 2021).

Büyükşehir belediyeleri; yerel düzeyde kadınların her alanda daha aktif ve katılımcı olabilmelerini sağlayabilmek amacıyla kadın kooperatifleri üzerinden kadınlara, çeşitli teşvik ve desteklemelerde bulunmaktadır. Bu tür projelerin amacı yerelden başlayarak ulusal seviyede özellikle kırsal alanlarda yaşayan kadınların, kendi ayakları üzerinde durabilen, ekonomik ve toplumsal özgürlüğe sahip, özgüvenli birer birey haline gelmelerini sağlayabilmektir. Araştırmamızla, Mersin Büyükşehir Belediyesinin kadın kooperatiflerine sağlamış olduğu teşvik ve destekler çerçevesinde, büyükşehir belediyelerinin kadın kooperatiflerine olan etkisinin değerlendirilmesi bakımından literatüre zemin oluşturabileceği düşünülmektedir.

3. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; Büyükşehir belediyelerinin kadın kooperatifleri üzerinden yapmış olduğu çeşitli projelerin, tabandan başlayarak tavana kadar uzanabilecek etkisinin olup olmadığını değerlendirebilmektir. Toplum içerisinde dezavantajlı gruplar arasında bulunan kadınların, özellikle de tarımsal üretim sürecinde ve aile işlerinde ücretsiz olarak çalışan, önemli kararlarda görmezden gelinen kırsal bölgelerde yaşayan kadınların, her alanda desteklenerek ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları toplumsal kalkınma açısından çok büyük öneme sahiptir. Araştırma konumuz olan Mersin Büyükşehir Belediyesinin, çeşitli destekler vermiş olduğu kadın kooperatifi yönetici ve üyeleriyle görüşme yapılarak, büyükşehir belediyelerinin kadın kooperatiflerinin varlığının devamlılığını sağlamak, kadınların gelir elde ederek ekonomik hayatta yer edinebilmelerine destek olmak ve kadın iş gücünün istihdam içerisindeki oranını artırabilmek açısından ortaya çıkan sonuçları irdeleyerek, bu konuya ilişkin literatüre katkı sunabilmektir.

4. Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın örneklemi; Mersin Büyükşehir Belediyesinin kooperatifçiliği geliştirebilmek ve kooperatiflerin sürekliliklerini sağlamak amacıyla, çeşitli desteklemelerde ve teşviklerde bulunduğu kadın kooperatiflerinin başkan, başkan yardımcısı ve üyelerinden oluşmaktadır. Mersin Büyükşehir Belediyesinin sorumluluk sahası içerisinde bulunan bölgelerde, ekonomik değeri yüksek tarımsal ürünlerin üretimi ve ticareti yoğun biçimde yapılmaktadır. Tarımsal ürünlerden elde edilen çeşitli ürünler, kadın kooperatifleri aracılığıyla doğrudan ve uygun fiyatla tüketicilerle buluşmaktadır. Mersin özelinde, kadın girişimcilerin kurduğu ve üyesi olduğu kooperatiflerin sayısı günden güne artmaktadır. Bahse konu kooperatiflerin bazılarını doğrudan bazılarını ise dolaylı olarak, Mersin Büyükşehir Belediyesi destek ve teşvik vermektedir. Çalışma kapsamında; Mersin Büyükşehir Belediyesinden destek ve teşvik alan kooperatiflerin, üyeleriyle yapılacak görüşme ve elde edilen verilerin değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Mersin Büyükşehir Belediyesinden destek ve teşvik alan kooperatiflerin listesi, Tablo 1.'de gösterilmiştir.

Tablo 1.

Mersin Büyükşehir Belediyesinden Destek ve Teşvik Alan Kooperatifler

İSMİ	TÜRÜ	BULUNDUĞU YER	KURULUŞ
S.S. Hayat Ağacı Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Koop.	Kooperatif	MERSİN	2014
S.S. Mezitli Üretici Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Koop.	Kooperatif	MERSİN	2019
S.S. Akdeniz Renkli Eller Kadın Üretim İşletme Koop.	Kooperatif	MERSİN	2019

S.S. Mersin Kadın Girişim Üretim ve İşletme Koop.	Kooperatif	MERSİN	2019
S.S. Zümra Kadın Girişimi Üretim ve İşl. Koop.	Kooperatif	MERSİN	2020
S.S. Mut Kadın Girişimi Ürt. ve İşletme Koop.	Kooperatif	MUT	2020
S.S. Miss Dolap Kadın Üretim Pazarlama Girişim Koop	Kooperatif	MERSİN	2021
S.S. Anamur Kadın Girişimi Ürt ve İşletme Koop	Kooperatif	ANAMUR	2022
S.S. Akdeniz Yeşeren Hayatlar Kadın Girişimi Ürt ve İşl Koop	Kooperatif	MERSİN	2022
S.S. Zahide Hanım Kadın Girişimi Ürt. ve İşl. Koop	Kooperatif	MERSİN	2022

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

5. Metodoloji

Büyükşehir belediyelerinin; kadın kooperatiflerine, kadın girişimcilere yönelik yapmış olduğu teşviklerin etkisini inceleyen bu çalışma, nitel araştırma paradigmasına uygun durum çalışması desenine göre hazırlanmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinde katılımcı durumundaki bireylerin, sorulara yapmış oldukları yorumlara ve anlamlara bakılmaktadır (Merriam, 2013). Çalışmada, verilerin elde edilmesinde betimsel analiz kullanılmıştır. Fazlaca talep edilen bu yöntem, sosyal bilimlerde oldukça kullanılan bir metottur. Bu yöntem, metin kodlamalarla belli ilke prosedürler çerçevesinde kategoriler oluşturularak elde edilen verilerin sistematik bir şekilde sunulmasıdır (Büyüköztürk, vd., 2010). Diğer araştırma yöntemlerinde olduğu gibi durum çalışması; verilerin analizi başlıklar ve alt kategorilerin sistematik bir şekilde tablosal veya grafiksel olarak görselleşmesidir (Şimşek ve Yıldırım, 2008).

Kadın kooperatiflerinin başkanları, başkan yardımcıları ve üyeleriyle araştırma konusuyla ilgili düşüncelerini öğrenmeyi amaçlayan bu çalışma da, nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme sorularından verilerin elde edilmesi ve çalışmanın durum deseni ekseninde şekillenmesi uygun görülmüştür. Araştırmacı tarafından görüşmeler yüzyüze ve gönüllülük esasına göre, etik kuralları çerçevesinde yapılmıştır. Görüşme formları kooperatif başkan, başkan yardımcısı ve üyelerine doldurtulmuş ve ortaya çıkan sonuçlar irdelenerek çeşitli verilere ulaşılmış, elde edilen verilerin ışığında birtakım analizler yapılmıştır.

Araştırmanın katılımcıları; S.S. Mezitli Üretici Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Koop., S.S. Akdeniz Renkli Eller Kadın Üretim İşletme Koop., S.S. Mersin Kadın Girişim Üretim ve İşletme Koop., S.S. Zümra Kadın Girişimi Üretim ve İşl. Koop., S.S. Miss Dolap Kadın Üretim Pazarlama Girişim Koop., S.S. Anamur Kadın Girişimi Ürt ve İşletme Koop., S.S. Akdeniz Yeşeren Hayatlar Kadın Girişimi Ürt ve İşl Koop. başkan, başkan yardımcısı ve üyeleriyle 01.08.2024 ve 30.08.2024 tarihleri arasında görüşme yapılmıştır. Katılımcıların belirlenmesinde, kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi (Zikmund, 1997: 428 akt., 2007. s. 394) kullanılmıştır. Örnekleme yönteminin tespit edilmesindeki kolaylığın nedeni; kooperatif başkanlarına araştırmaya başlanmadan önce telefon açılarak, çalışmanın amacının ve nasıl yapılacağına anlatılarak onayları alınmış, yüz yüze görüşme yapmak isteyenlerin yanlarına gidilmiş, mail yolu ile görüşme formunu doldurmak isteyenlere de mail atılmıştır.

Araştırma verilerinin toplanmasında ilk aşamada; “Büyükşehir Belediyelerinin Kadın Kooperatiflerine Yönelik Destekleme Faaliyetleri; Mersin Büyükşehir Belediyesi ve Kadın Kooperatifleri Örneği” makalesine uygun olarak, “Kooperatifçilik, Türkiye’de Kooperatifçilik ve Kadın Kooperatifçiliği” başlıkları oluşturulmuş, ikinci olarak; araştırma konusunda uzman, konuyu iyi bilen profesör ve uzmanlara sunulmak üzere, araştırma konusuyla ilgili olarak 25 soru oluşturulmuştur. Üçüncü aşamada; hazırlanan sorular 7 uzman ve profesörün değerlendirmesine sunulmuştur. Dördüncü olarak; uzmanların görüşleri doğrultusunda sorular yeniden gözden geçirilmiş, en son aşamada soru sayısı 6’ya indirilerek daha kapsamlı hale getirilmiştir. Bütün bu çalışmalar sonrasında, verilerin toplanmasını sağlayacak sorulara en son şekli verilmiştir. Soruların basılı olduğu görüşme formları, yüz yüze görüşmeyi kabul eden kooperatif başkan ve üyelerine elden verilmiş, mail yoluyla isteyenlere ise mail olarak ulaştırılmıştır.

Araştırmacı; bahse konu kadın kooperatifleri başkan, başkan yardımcısı ve üyeleriyle müsait olan ve aramalara cevap verenlerle telefon yoluyla iletişime geçilerek, araştırmanın konusu, araştırma yapılmasının nedenini ve amacı yaklaşık 2 dakika süren telefon görüşmesinde anlatılmıştır. Yüz yüze görüşmeyi kabul eden kooperatif başkan ve üyeleriyle, ortalama 15-25 dakika arasında süren bilgilendirme konuşması yapılmıştır. Gönüllü olur formunu katılımcılara imzalamaları için uzatıldığında,

imzalamaya gerek olmadığını belirtmişlerdir. Konuşmalardan sonra görüşme formunu dolduran katılımcılardan formlar, doğrudan alınarak muhafaza edilmiştir. Yüz yüze görüşmeyi kabul etmeyen katılımcıların vermiş oldukları mail adreslerine görüşme formları dijital olarak gönderilmiş, yaklaşık olarak 2 ile 4 hafta arasında katılımcılar tarafından doldurulan formlar araştırmacının mail adresine gönderilmiştir. Bu yolla, araştırmanın verilerinin toplanması aşaması başarıyla sonlandırılmıştır.

Çalışma konusu; sosyal bilimlerde kullanılan betimsel analiz yöntemiyle, belli kodlamalar yapılarak ve kategoriler oluşturularak kısaca özetlenmiştir (Büyüköztürk, vd., 2010). Bu kapsamda, yüz yüze görüşme yapılan katılımcılardan basılı olan formlar doğrudan alınmış, mail yoluyla gönderilen formlar da Microsoft Word biçiminde çıktı şekline getirilmiştir. Toplanan bütün formlara katılımcıları temsil edecek kodlamalar verilmiştir. Yapılan kategori çalışmasına göre katılımcıların görüşlerine uygun kategori başlıkları oluşturulmuş, ortaya çıkan sonuçlar rapor haline getirilmiştir. Raporlar doğrultusunda katılımcılara K-1, K-2, K-3, K-4, K-5, K-6 ve K-7 kodları verilmiş ve katılımcıların araştırma konusuyla ilgili düşüncelerini oluşturulan kategoriler alt başlıkları altında irdelenmiş ve en kapsamlı şekilde sunulmuştur.

6. Bulgular

Tablo 2.

Beyan Tablosu

Büyükşehir belediyelerin kadın kooperatiflerine, kadın girişimcilere yönelik yapmış olduğu teşviklerin etkisini incelemeye yönelik görüşmelerde elde edilen beyanlar			
Sıra	Görüşme Konusu	Değerlendirme	Beyan
1	Sürdürülebilirlik	Araştırma verilerinden yapılan betimsel analizine göre, Mersin Büyükşehir Belediyesinin kooperatifinize vermiş olduğu destekleri yeterli buluyor musunuz ve bu desteklerin kooperatifinizin devamlılığı açısından faydalı olduğunu düşünüyor musunuz? şeklindeki soruya katılımcılardan çoğunluğu; büyükşehir belediyesinin kadın kooperatiflerine vermiş olduğu desteklerin üretimin sürekliliğini sağladığını, imkanlarını artırdığını, üretim alanlarında olumlu etki yarattığını, ihtiyaçlara göre verildiğini ve desteklerin devamlılığının, kooperatiflerin ayakta kalabilmesi için önemli olduğunu belirtmekle birlikte, bir katılımcı destekleri yeterli bulmadığını belirtmiştir. Katılımcıların ilk soruyla ilgili olarak verdiği cevaplar;	“İhtiyacımız olan destekleri Büyükşehir Belediyemizden ihtiyaç mukabilinde alıyoruz” (K-1), “Yeterli olmasada iyi niyetli bir adım” (K-2), “Evet, imkanlarımızı artırdığını düşünüyorum” (K-3), “Evet, bu desteklerin üretim alanlarımızda bizlere olumlu etki sağladığını görmekteyiz” (K-4), “Evet, bu destekler sürdürülebilirlik açısından faydalı” (K-5), “Verilecek olan desteklerin kooperatifimizin sürdürülebilirliği için önemli olduğunu düşünüyorum” (K-6), “Evet, belediyemiz bize ve diğer kooperatiflere destek veriyor. Desteklerin devamlılığı kooperatiflerin ayakta durabilmesi için çok önem arz etmektedir” (K-7) şeklinde olmuştur.

2	İstihdam Artışı	Araştırma verilerinden yapılan betimsel analizine göre, Mersin Büyükşehir Belediyesinin kooperatifinize vermiş olduğu desteklemeler sayesinde, bulunduğunuz bölgede kadın istihdamının arttığını düşünüyor musunuz? şeklindeki soruya katılımcılardan bazıları; büyükşehir tarafında yapılan desteklemelerin üretim ve pazarlama süreçlerinde çok sayıda kadın istihdamı sağlandığını ve artırdığını, kadın girişimcileri teşvik ettiğini, kadın işgücünün artarak devamlılığının sağlandığını belirtirken, iki katılımcı desteklerin büyük bir değişim yaratmadığını ve kısmen katkıda bulunduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların ikinci soruyla ilgili olarak verdiği cevaplar;	“Evet, dezavantajlı kadınlarımıza verdikleri destekler çok kıymetlidir, gerek lojistik gerekse de üretim ve pazarlama konusunda. Belediyemizin destekleri ile kadınlarımızın motivasyonu ve iş yapma konusunda her geçen gün üretici kadınlarımızın sayısı artmaktadır” (K-1), “O derece büyük bir değişim olmuyor maalesef” (K-2), “Evet, kadın işgücü artıyor ve devamlılığını sağlıyor” (K-3), “Evet, kendi üretim alanlarımızda, özellikle meyve toplama ve hasat zamanı kadın istihdamı sağlamaktayız” (K-4), “Evet” (K-5), “İlçe belediyemizin vermiş olduğu lojistik ve direk yapılan desteklerin kısmen kadın istihdamına katkıda bulunduğunu düşünüyorum” (K-6), “Evet düşünüyorum. İhtiyaç sahibi kadınlara büyük destek vermektedir” (K-7) şeklinde olmuştur.
3	Destekleme	Araştırma verilerinden yapılan betimsel analizine göre, Mersin Büyükşehir Belediyesinin kooperatifinize vermiş olduğu desteklemeler sayesinde, küçük çapta üretim yapan atölyelerin ve şahısların maddi olarak korunduğunu düşünüyor musunuz? şeklindeki soruya katılımcıların tamamı, büyükşehir belediyesi tarafından yapılan desteklemelerin olumlu olduğunu ve üretim yapan atölyelerin korunduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların üçüncü soruyla ilgili olarak verdiği cevaplar;	“Belediyemiz her konuda destekçimizdir” (K-1), “Korunması yönünde iyi bir adım olduğunu düşünüyoruz” (K-2), “Atölyemiz yok, çiftçiyiz yalnız küçük çapta üretim yapan kooperatiflere olumlu katkı sağlıyor” (K-3), “Evet, atölyelerimiz yok ama çiftçi üyelerimizin üretim sürekliliği açısından faydalandığını görmekteyiz” (K-4), “Tarımsal üretim yapan bir kooperatifiz. Destekler çeşitliliğimize katkı sunuyor” (K-5), “Mersin Büyükşehir Belediyesinin genel anlamda üretim yapan atölyeler ve şahıslar için maddi olarak korunduğunu düşünüyorum” (K-6), “Evet düşünüyorum” (K-7) şeklinde olmuştur.

4	Ürün Çeşitliliğinin Korunması	Araştırma verilerinden yapılan betimsel analizine göre, Mersin Büyükşehir Belediyesinin kooperatifinize vermiş olduğu desteklemeler sayesinde, bölgeye özgü tarımsal ürünlerin ve üretimi yapılan diğer ürünlerin korunduğunu düşünüyor musunuz? şeklindeki soruya katılımcılardan çoğunluğu; büyükşehir belediyesi tarafında yapılan desteklemelerin bölgeye özgü ürünlerin çeşitliliğini koruduğunu ve desteklediğini belirtirken, bir katılımcı tarımsal ürün üretmediği belirtmiştir. Katılımcıların dördüncü soruyla ilgili olarak verdiği cevaplar;	“Evet, ata tohumlarını koruma altına alıp çiftçilerimize dağıtmaları ve bölgede yetişen ürünleri yetiştirmek için ekipman ve lojistik destekleri takdire şayandır” (K-1), “ Tarımsal ürün üretmiyoruz” (K-2), “ Evet, fidan ve tohum anlamında çeşitlilik sağlamakta ve bölgeye özgü flora korunmakta” (K-3), “Evet, fidan ve tohum desteğiyle bölgemize özgü ürünlerin kalıcılığı sürmekte” (K-4), “ Evet, bölgeye has çeşitlerimizin devamı sağlanmakta” (K-5), “ Büyükşehir belediyeleri ve ilçe belediyelerinin bölgeye özgü yapılmış ve bundan sonra yapılacak olan desteklerin artması durumunda, tarımsal ürünlerin korunacağını ve teşvik edileceğini düşünüyorum” (K-6), “Kooperatifimiz tarımla ilgilenmemekle beraber, tarımla ilgilenen kooperatifler için önem taşımaktadır” (K-7) şeklinde olmuştur.
5	Katkı	Araştırma verilerinden yapılan betimsel analizine göre, Mersin Büyükşehir Belediyesinin kooperatifinize vermiş olduğu desteklemelerin, bölgenizin ekonomik ve sosyal olarak kalkınması yönünde olumlu bir etki yarattığını düşünüyor musunuz? şeklindeki soruya katılımcıların tamamı; büyükşehir tarafında yapılan desteklemelerin olumlu yönde katkısının olduğunu ve istihdamı artırdığını belirtmişlerdir. Katılımcıların beşinci soruyla ilgili olarak verdiği cevaplar;	“Elbette, hem bölge ekonomisine hemde kadınlarımıza ve tüm üreticilerimize, katma değer sağlamaktadır” (K-1), “ Evet” (K-2), “ Evet, biz de aldığımız destekleri istihdam alanına yöneltip, budamadan hasata dek, bu katkıya sürdürülebilirlik kazandırıyoruz” (K-3), “ Evet, bu desteklerin sayesinde bizler de üretim alanlarımız da insanlara istihdam sağlamakta ve toplumsal olarak işbirliğine sevk etmekteyiz” (K-4), “ Evet, tanınırılık açısından da katkı sağlıyor” (K-5), “ Büyükşehir ve ilçe belediyelerinin yapacakları ekonomik ve sosyal katkının kooperatifler ve kadın üreticiler için olumlu etki yaratacağını düşünüyorum” (K-6), “ Evet düşünüyorum. Çünkü yerelde kooperatifler çalışmak zorunda. Belediyemizin desteğiyle ayakta duruyoruz” (K-7) şeklinde olmuştur.

6	İş İmkanı	Araştırma verilerinden yapılan betimsel analizine göre, Mersin Büyükşehir Belediyesinin kooperatifinize vermiş olduğu desteklemeler sayesinde, bölgenizde yoksulluğun ve işsizliğin azaldığını düşünüyor musunuz? şeklindeki soruya katılımcılardan çoğunluğu; büyükşehir tarafında yapılan desteklemelerin sayesinde yoksulluğun ve işsizliğin gözle görülür biçimde, kısmen de olsa azaldığını ve olumlu etkisi olduğunu, kadınlara yönelik olarak sürekli iş imkanı yarattığını belirtirken, bir katılımcı büyükşehir belediyesinden destek alamadığını belirtmiştir. Katılımcıların altıncı soruyla ilgili olarak verdiği cevaplar;	“Bizim kooperatifimize ve diğer kooperatif ve üreticilerimizin her türlü eksikliklerini sağlamaları, bölgemizdeki üreticilerin daha başarılı olmalarına ciddi katkı sağlamaktadır. Yoksulluğun ve işsizliğin azalması gözle görülür bir duruma gelmiştir” (K-1), “ O çapta bir destek alamıyoruz belediyeden” (K-2), “ Evet, işgücü artışı sağlanıyor” (K-3), “ Evet, kendi ekonomik faaliyet alanlarımızda , büyükşehir belediyesinin destekleriyle insanlara, hasat sonrası dahil iş imkanı sağlamaktayız” (K-4), “ Evet, tarımsal üretim alanlarında istihdamı sürdürüyor ve bir nebze de olsa katkı sağlıyor” (K-5), “ Kooperatifimize büyükşehir ve ilçe belediyelerinin vereceği destek sayesinde yoksulluğun ve işsizliğin kısmen azalacağını ve olumlu bir etki yaratacağının düşünüyorum” (K-6), “Belediyenin verdiği destekle eğitim verdiğimiz kadınlara istihdam sağlamakta ve büyük önem arz etmekte. Meslek edindirme kursları gibi eğitimler sayesinde iş imkanı bulan kadınların yoksulluk ve işsizlik sınırını düşürmektedir” (K-7) şeklinde olmuştur.
---	-----------	--	--

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Araştırma katılımcılarının görüşme sorularına vermiş oldukları cevaplar, betimsel analizine göre kategorize edilmiş ve altı kategoride, bulgular tablo 6’da toplanmıştır. Birinci kategori “Sürdürülebilirlik”, ikincisi “İstihdam artışı”, üçüncüsü “Destekleme”, dördüncüsü “Ürün çeşitliliğinin korunması”, beşincisi “Katkı”, altıncısı “İş imkanı” şeklindedir. Araştırma verileri doğrultusunda betimsel analizine göre oluşturulan kategoriler ve kodlar, bu kısımda değerlendirilmiştir. Kategoriler ve kodlara göre katılımcıların düşünceleri olduğu gibi raporlanmıştır. Oluşturulan kategoriler, kodlar ve katılımcıların görüşleri aşağıda sıralanmıştır. Ayrıca görüşme yapılan kooperatif başkan, başkan yardımcısı ve üyelerinin, mevcut görevlerinde 2 ile 5 yıl arasında değişen sürelerde bulundukları görülmüştür. Aşağıda kadın kooperatif başkanları, başkan yardımcıları ve üyeleriyle görüşmeler neticesinde elde edilen beyanlar bazı değerlendirmeler ışığında sunulmuştur.

Sonuç ve Değerlendirme

Çalışmamızın konusu olan Mersin Büyükşehir Belediyesinin; kadın kooperatiflerine yönelik yapmış olduğu destekleme ve teşvik faaliyetleri çok önemli ve kıymetlidir. Yapılan görüşmeler neticesinde ilgili kooperatif başkan, başkan yardımcısı ve üyeleri büyükşehir belediyesinin çalışmalarını genel olarak olumlu, kooperatiflerin varlığını destekleyici ve teşvik edici, kooperatiflerin üretmeye ve istihdam yaratmaya devam edebilmesi açısından çok önemli olduğunu, büyükşehir belediyesinin her türden desteğinin kooperatifler için avantaj sağladığını düşünmektedir.

Birinci soru kapsamında yapılan içerik analizine göre oluşturulan, “sürdürülebilirlik” kategorisinde; Mersin Büyükşehir Belediyesi destekleme faaliyetlerinin, kooperatiflerin mevcudiyeti ve tarımsal üretiminin sürdürülebilirliği bakımından olumlu olduğunu ve bu destekleme faaliyetlerin süreklilik arz etmesi gerektiği yönünde genel bir görüş ortaya çıkmaktadır. Kadınların kooperatifler aracılığıyla ekonomik ve sosyal yönden kalkındırılması, özellikle de kırsal bölgelerde ücretsiz işçi olarak her alanda çalışan kadınlara yatacağı istihdam özelden genele yayılabilecek ve domino etkisi yapabilecek sonuçları ortaya çıkarabilecektir.

Kadın kooperatiflerinin büyük çoğunluğu, belediyelerden aldıkları çeşitli desteklemelerle faaliyetlerini sürdürebilmektedir. Aksi taktirde kadın kooperatiflerin sürdürülebilirlik potansiyeli aşağı seviyelere düşmektedir. Farklı projelerle kurulan kooperatifler açısından bakıldığında da durum aynıdır. Proje süresince destekleme faaliyetlerinin devam etmesi, projelerin sonlandırılması sonucunda kooperatif desteklerin kesilmesi kooperatiflerin ekonomik darboğaza girmelerine ve üye aidatlarıyla faaliyetlerini yürütememelerine sebep olmaktadır (Şahankaya ve Dedeoğlu, 2023, s. 44).

Tarımsal kooperatiflerin sürdürülebilirliğini etkileyen belli başlı sorunlar bulunmaktadır. Genellikle kooperatif üyelerinin eğitim seviyeleri düşüktür. Bu durum, kooperatiflerin birlikte hareket etmelerini, kendi kültürlerini oluşturmalarını, yeterli düzeyde ar-ge faaliyetleri ve kaliteli üretim yapmalarını engelleyebilmektedir.

Kooperatif yöneticilerinin profesyonel ve nitelikli olmamasının ortaya çıkardığı başka bir sorun ise; kooperatiflerin karar verme ve uygulama aşamalarında hantallığın ortaya çıkması ve kooperatif üyelerinin birlikte hareket etme duygusunun oluşmamasıdır. Bunun yanında ekonomik desteklerle faaliyetlerini yürüten kooperatiflerin, küresel ölçekte finansman yaratabilecek yatırımları çekememesi, girişimcilik konusunda yeterli etkiyi ortaya koyamamaları ve bunun sonucunda sürdürülebilirlikleri tehlikeye atmalarıdır (Kara, Yücel ve Dinçer, 2016, s. 58-59).

İkinci soru kapsamında yapılan içerik analizine göre oluşturulan, “İstihdam artışı” kategorisinde; özellikle kırsal bölgelerde kurulmuş olan kadın kooperatiflerinin, el emeği ürünleri üretip satmaları, çeşitli meyve ve sebze üretmeleri ve topladıkları meyve ve zebzeleri işlemeleri ciddi anlamda istihdama ve buna bağlı gelir elde edilmesine vesile olduğu değerlendirilmektedir. Küçük çaplı bütçelerle kurularak, büyükşehir belediyeleri ve merkezi hükümet tarafından desteklenen birçok kadın kooperatifi, özellikle kırsal bölgelerde dar gelirli kadınların ekonomik umudu haline gelmiştir.

Türkiye’deki kadın kooperatifleri, kadınların ekonomik olarak güçlenmesi ve iş hayatına atılması açısından önem taşımaktadır. Kadın kooperatifleri, bütün zorluklara rağmen faaliyetlerini devam ettirmekte ve kalıcı olmaya çalışmaktadır. Kadın Kooperatiflerinin sayıları hızla artış göstermekle birlikte, bazılarının ekonomik sorunlar nedeniyle dernekleşme yolunu seçerek faaliyetlerine bu şekilde devam etmeleri, ülkemiz açısından kooperatifin ve kooperatifçiliğin tam olarak anlaşılmadığını ve kapsamlı yürütülemediğini göstermektedir (Şahankaya, Dedeoğlu ve Kurtuluş, 2023, s. 1198).

Kooperatif şemsiyesi altında toplanan kadınların iş hayatına atılmaları, ekonomik gelir elde etmeleri ve toplumsal hayatta görünür hale gelerek aktif olmaları, ülkemiz açısından kadınların sosyal ve kültürel alanlarda varlık göstererek ilerlemesine vesile olmaktadır. Kadınların sosyal, ekonomik ve toplumsal olarak güçlenmesinde önemli bir yeri olan kooperatiflerin desteklenmesi, yaşadıkları sorunların merkezi hükümet ve belediyeler tarafından çözülme kavuşturulması ve kooperatiflerin doğru adımlar atabilmeleri için alanında uzman danışmanlar tarafından yönlendirilmesi önem arz etmektedir (Kırat ve Bahşi, 2022, s. 110).

Üçüncü soru kapsamında yapılan içerik analizine göre oluşturulan, “Destekleme” kategorisinde; kısıtlı maddi kaynakları olan kooperatiflerin üretimlerinin devamlılığı ve ekonomik olarak ayakta kalabilmeleri için, her kurumdan yapılacak destekleme faaliyetlerinin çok büyük öneme sahip olduğu görülmüştür. Mersin Büyükşehir Belediyesinin, üretim konusunda kadın kooperatiflerine yönelik yapmış olduğu bazı ekipman desteklemelerin, maliyeti düşürmesi açısından ciddi bir kazanım sağlamaktadır. Kadın kooperatiflerinin özellikle kuruluş aşamasında sermayelerinin çoğunluğunu tüketmeleri nedeniyle, üretim sürecinin devamlılığını sağlayabilecek her türlü destek, kooperatif üyelerini üretim yönünde daha fazla motive edici olmaktadır.

Kadın kooperatiflerinin ekonomik olarak sürekli desteklenmeye ihtiyaç duyması ve gelirlerinin dönemsel ve düzensiz olması, ortaklar arasındaki dayanışmaya ve birliktelik bağına zarar verebilmektedir. Bu nedenle kadın kooperatiflerine mensup üyelerin üyelik motivasyonları ve kooperatife karşı ilgileri azalabilmektedir. Demokratik olarak kurulan ve işleyen kadın kooperatifleri, yeterli finansmanı sağlayamaması sonucunda varlıklarını devam ettirmekte zorlandıkları görülmektedir (Şahankaya ve Dedeoğlu, 2023, s. 44).

Günden güne artış gösteren ve kadınlara istihdam yaratan kadın kooperatifleri, yapısal ve yönetsel bakımdan farklı sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Kooperatiflerin kuruluş aşamasında yönetici olarak belirlenen üyenin, hızlı karar alabilme ve uygulayabilme gibi yetilerinin bulunması kooperatifin devamlılığı açısından çok büyük önem arz etmektedir. Ayrıca kadın kooperatiflerinin yürütmüş oldukları faaliyet alanlarıyla ilgili olarak, merkezi hükümet ve yerel yönetimler tarafından çeşitli danışmanlık hizmetleri verilmesi, kooperatif yönetimlerinin başarılı olmasını ve kadın kooperatiflerinin devamlılığını sağlayabilmesini olumlu etkilemektedir (Uysal, 2023, s. 24-25).

Dördüncü soru kapsamında yapılan içerik analizine göre oluşturulan, “Ürün Çeşitliliğinin Korunması” kategorisinde; küresel olarak gıda kıtlığının belirdiği günümüzde, yerel düzeyde üretilen ürünlerin tohumlarının korunması ve üretiminin devam ettirilmesi, ulusal düzeyde hayati öneme taşıdığı değerlendirilmektedir.

Modern tarım teknolojisinin gelişmesiyle birlikte, küresel ölçekte geleneksel tarım üretimi yöntemleri terk edilmeye başlanmakta ve gıda çeşitliliğinin korunabilmesi için adımlar atılmaktadır. Türkiye tarımına önemli destekleri bulunan tarım kooperatifleri sosyal, siyasal ve ekonomik olarak ülkemize çok ciddi katkılar sunmaktadır. Bütün bu sebeplerden dolayı kadın kooperatiflerinin desteklenmesi ve korunması gerekli önemli kuruluşlardır (Alkan, 2016, s. 128).

Beşinci soru kapsamında yapılan içerik analizine göre oluşturulan, “Katkı” kategorisinde; kadın kooperatiflerinin en büyük özelliklerinden birisi, dayanışmanın en fazla olduğu teşkilatlar olmasıdır. Bu özelliğinden dolayı birçok zorluğun üstesinden gelen kadınlar, el birliğiyle kalkmaktadır. Merkezi hükümet ve yerel yönetimlerin kadın kooperatiflerine yönelik vereceği her türlü katkının, ekonomik ve sosyal yönden zayıf olan kadın kooperatiflerinin sürekliliğini korunmasına, kooperatif üyelerinin toplumsal ve kurumsal olarak bağlılığının daha güçlü hale gelmesine katkı sunacağı değerlendirilmektedir.

Ülkemiz açısından sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilebilmesinde; tarımsal üretim yapan illerin sanayi işletmelerine entegre edilebilmesinin ve tarımsal üretim yapan kooperatiflerin desteklenmesinin büyük rol oynayacağı değerlendirilmektedir (Tulgar, 2021, s. 119).

Bölgesel veya yerel olarak ekonomiye katkı sunan ve istihdam yaratan kooperatiflerin, ulusal ekonomiye ve kalkınmaya doğrudan etki etmesi beklenemez. Serbest piyasa şartlarına uygun olarak gelir getirici ve rekabet edici bir kooperatif yapısı ortaya çıkarabilmek için kooperatiflerin yeni projelerin üretmesi, uzun vadeli stratejiler belirlemesi ve ekonomik kalkınmaya yönelik adımlar atması gerekmektedir. Kooperatiflerin ve yerel yönetimlerin ekonomik olarak kalkınmasını sağlayan bu adımlar, ulusal kalkınma açısından küçük bir oranı temsil etmektedir (Örki, 2016, s. 20).

Altıncı soru kapsamında yapılan içerik analizine göre oluşturulan, “İş İmkanı” kategorisinde; kadınların sosyal, ekonomik ve toplumsal bakımdan toplumun dezavantajlı kesimlerinden birisi olması nedeniyle, her alanda desteklenmelerinin önemli olduğu görülmektedir. Özellikle kırsal alanlarda yaşayan kadınlar, kentlerde yaşayan hem cinslerinden daha fazla dezavantajlı durumda olabilmekte ve eşitsizliği oldukça güçlü bir biçimde hissetmektedirler. Kadın kooperatifleri, yoksulluğun azaltılması ve istihdamın artırılması bakımından kritik öneme sahiptirler. Kadın kooperatiflerinin desteklenip geliştirilmesi, toplumsal kalkınma açısından ivme yaratacak özellikleri bünyesinde barındırmaktadır.

Ülkemizdeki kadın kooperatiflerinin büyük çoğunluğu, kadınlara iş imkanı yaratmakta, ekonomik gelir elde etmelerini sağlamak ve üretilen ürünlerin çeşitliliğini artırmaktadır. Merkezi hükümet, yerel yönetimler ve STK’lar yoksullukla mücadele edebilmek ve kooperatife üye kadınların yeteneklerinin geliştirilebilmesi amacıyla farklı alanlarda danışmanlık hizmetleri ve eğitimler vermektedirler. Bahse konu eğitimler ve danışmanlık hizmetleri, kadın kooperatiflerinin bulunduğu bölgeler ve ürettikleri ürünlerle örtüşen bir model olması gerekmektedir (Köse ve Akbulut, 2023, s. 131).

Sosyal ve ekonomik olarak toplumların kalkınmasında, kadınların iş gücüne katılmasının ve ekonomik gelir elde edebilmesinin çok büyük önemi bulunmaktadır. Ülkeler açısından bakıldığında kadınların birçok iş sahasında yer alması; ulusal olarak ekonomik kalkınmayı, ailelerin ekonomik seviyelerinin yükselmesini, kadın cinsiyetlerinin ortadan kalkmasını, farklı bakış açıların ve deneyimlerin ekonomiye kazandırılmasını, güçlü aile yapılarının oluşmasını, toplumun tamamını etkileyebilecek modern ve refah seviyesinin yakalanmasını sağlayacağı ön görülmektedir (Kılıçtekin, 2023, s. 8).

Kadınların eğitilmiş olmaları ve ekonomik olarak kendi bağımsızlıklarını kazanmaları kendi ayakları üzerine durabilen ve sosyal olarak güçlü bireyler olmalarını sağlamaktadır. Bu durum toplumların gelişmesi ve kalkınması açısından çok önemlidir. Küresel olarak dezavantajlı gruplar arasında gösterilen kadınların, kanunlar önünde erkeklerle eşit haklara sahip olmalarına rağmen sosyal ve ekonomik yaşantıda bunun bir türlü gerçekleşmediği görülmektedir. Bu eşitsizlikler, ülkeler arasında farklılık gösterse de özellikle ülkemizde kırsal bölgelerde yaşayan kadınların ev işlerinde ve aile işlerinde daha fazla hissedilmektedir. Bu işlerin tamamında kadınların ücretsiz işçi gibi çalışması büyük bir sosyal eşitsizliği ve adaletsizliğin göstergesidir. Yaptıkları bütün işlere rağmen kırsal bölge kadınlarının, evin reisi olan erkek karşısında çok fazla ekonomik ve sosyal hakkı bulunmamaktadır. Kentlerde ve özellikle kırsal bölgelerde kurulan kadın kooperatifleri, bütün bu olumsuzlukların giderilmesinde, eşitlik ilkesinin benimsenmesinde ve emeğin karşılığının alınmasında kritik bir önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, kadın kooperatiflerine yönelik büyükşehir belediyelerin vereceği desteklerin; kırsal bölgelerde tarımsal üretimin sürekliliğinin artmasına, yöresel el işçiliklerinin tanıtılmasına, ev ekonomisinin kalkınmasına, toplumsal eşitliğin sağlanmasına, refah seviyesinin artmasına, kadınların toplumsal ve ekonomik hayata kazandırılmasına ve kadınların psikolojik olarak kendilerini daha iyi hissetmelerine yardımcı olacağı sonucudur. Bu sayede ekonomik anlamda güçlenen kadınlar, sosyal ve toplumsal hayata daha erken adapte olacaktır. Mersin özelinde ve belli sayıda kadın kooperatif başkanı, başkan yardımcısı ve üyeleriyle toplamda 7 kişiyle yapılan bu görüşme bulguları, ülke genelini kapsayacak yeterli örnekleme sahip olmaması bakımından bu çalışma tam anlamıyla bir yorumlamaya açık değildir. Ancak çalışmanın, önümüzdeki süreçte kadın kooperatiflerine yönelik yapılacak araştırmalara ve literatüre veri kazandırılması açısından önemli bir veri kaynağı olduğu

düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aaker, D.A., Kumar, V. & Day, G.S., (2007). *Marketing Research*, 9. Edition, John Wiley & Sons, Danvers.
- Aktaş, C. (2007). *Türkiye’de kooperatifçilik eğitiminin gelişimi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Alkan, Y. (2016). *Tarım Kooperatiflerinin İstihdam Üzerindeki Etkileri*, Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 4, Güz.
- Aydın, Z. (2016). *Çağdaş tarım sorunu ve yeni köylülük*. ODTÜ Gelişme Dergisi, 43(4), 43-63.
- Boratav, K. (2011). *Küçük köylülüğe sermaye kapanı*, <http://haber.sol.org.tr/yazarlar/korkut-boratav/kucukkoyluluge-sermayekapani-45008> (16.08.2024).
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (7. Baskı). Ankara: Pegem.
- Candan, E., & Özalp, G. S. (2013). *Tarımda kadın emeği*. Tarım Ekonomisi Dergisi, 19(1), 93-101.
- Demircan Yıldırım, P. (2020). *Kırsal Kalkınmada Kadın Kooperatiflerinin Rolü: Ahatlı Kadın Kooperatifi Örneği*. Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (11), 159-170.
- Emiroğlu, M. (2013). *Kooperatifçilik & Kadın Kooperatifleri*. Erişim Tarihi 09.08.2024
- Ferguson, H., & Kepe, T. (2011). *Tarımsal kooperatifler ve kadınların sosyal güçlendirilmesi: Ugandalı bir vaka çalışması*. Uygulamada Gelişim, 21(3), s. 421-429.
- Güliden Karakuş, G. (2022). *Kadın Kooperatifçiliği Ve Türkiye’de Kadın Kooperatifleri’ne Genel Bakış*, Ekonomi, Finans, İşletme Ve Pazarlama Alanında Akademik Çalışmalar – I, Artikel Akademi.
- [Iakovidou, O.](https://ageconsearch.umn.edu/record/60881/?v=pdf) (2002). *Yunanistan’daki Kadın Tarım Turizm Kooperatifleri: Başarılı bir şekilde işleyişleri için temel unsurlar*, <https://ageconsearch.umn.edu/record/60881/?v=pdf> (20.08.2024).
- International Cooperative Alliance (ICA): *Uluslararası Kooperatifler Çalışma Raporu. Uluslararası Kooperatifler Birliği*, <https://ica.coop/en/cooperatives/what-is-a-cooperative>, Erişim Tarihi 05.08.2024.
- İBB Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı. (2024). *İBB Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı kadın yoksulluğu ile mücadelede kadın kooperatiflerinin yanında*, (2024), [Erişim tarihi: 17.08.2024](https://sosyalhizmetler.ibb.gov.tr/dosyalar/kadin_kooperatifleri_destegi.pdf) https://sosyalhizmetler.ibb.gov.tr/dosyalar/kadin_kooperatifleri_destegi.pdf
- T.C.Ticaret Bakanlığı. (2024). *Kooperatif Veri Bülteni*. <https://esnafkoop.ticaret.gov.tr/data/670cc06f13b876dc68d93013/Kooperatif%20%20B%C3%BClteni%20Eyl%C3%BCl%2011.10.2024.pdf> Erişim Tarihi:25.12.2024
- Ankara Büyükşehir Belediyesi (2019). *Kadın Kooperatiflerinin Güçlendirilmesi. Yerel Eşitlik Eylem Planı*, <https://www.ankara.bel.tr/kadin-calismalari/calismalarimiz/kadin-kooperatifleri>. Erişim Tarihi:(21.08.2024).
- Adana Büyükşehir Belediyesi.(2021). *Kadın Ürettikçe Güçlü*. <https://www.adana.bel.tr/tr/haber/kadin-urettikce-guclu> Erişim Tarihi: (19.08.2024).
- Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü. (2000). *Kırsal alan kadınının istihdama katılımı. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayını*.
- Kara, M., Yücel, R. ve Dinçer, P. K. (2016). *Sürdürülebilir Kalkınmaya Tarım Kooperatiflerinin Etkileri Ve Ortaklarının Beklentileri: Bolu Ve Düzce İllerinde Bir Uygulama*, Aibü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2016, Cilt:16, Yıl:16, Sayı: 4, s. 16: 47-61.
- Kılıçarslan, M. (2013). *Nakliye Kooperatiflerinin Üyeleri Üzerinde Meydana Getirdiği Kooperatif Etkisi (Yozgat Kamyoncular Kooperatifinde Bir Uygulama)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Kılıçteke, S. (2023). *Marka Kadın Girişimciliği ve Kadın İstihdamı Destekleri*, Doğu Marmara Kalkınma Ajansı Kalkınma Bülteni, Temmuz-Aralık 2023, Sayı: 71.
- Kırat, İ. ve Bahşi, N. (2022). *Kadınların İstihdama Katılımında Kooperatiflerin Rolü*, International Korkut Ata Scientific Researches Conference, June 28-30 2022.
- Köse, K. E. ve Akbulut, D. (2023). *Kadın Kooperatiflerinde Yeni Ürün Geliştirme Süreci Ve Tasarımcının Rolü: Karabük Üreten Eller*

- Kooperatifi Örneği, Sanat&Tasarım Dergisi, 13 (1), s. 119-133.
- Kulak, E. (2011). *Tarımsal üretim süreçlerindeki değişimin kırsal alanda kadın istihdamına etkileri*. 1980 sonrası gelişmeler [Uzmanlık Tezi]. T.C. Başbakanlık. <https://www.aile.gov.tr/media/2531/esrakulak.pdf>
- Kutay, T. (2022). *Kırsal Kalkınmada Kadın Kooperatiflerinin Önemi: Türkiye Özelinde Bir Değerlendirme*. Politik Ekonomik Kuram, 6(1), s. 119-150.
- Kutlar, İ., Turhanoğulları, Z., & Kızılay, H. (2013). *Kırsal Alanda Kadınların İşgücüne Ve Kararlara Katılımını Etkileyen Sosyo Ekonomik Faktörlerin Belirlenmesi: Burdur İli Örneği*. Akdeniz University Journal of the Faculty of Agriculture, 26(1), s. 27-32.
- Malhotra, N. K. (2004). *Marketing Research an Applied Orientation*, 4. Edition, Pearson Prentice Hall, New Jersey.
- Merriam, S. B. (2013). *Araştırmanın desenlenmesi ve örneklem seçimi* (Çev. S. Turan ve D. Yılmaz), S. Turan (Çev. Ed.), Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber, Ankara, Nobel. s. 55-82.
- Örki, A. (2016). *Ekonomik Kalkınmada Kooperatiflerin Öneminin Örneklerle Değerlendirilmesi*, Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, Sayı 3(2).
- Özbilger, H. İ. (2022), *Sosyal Kooperatifçilik Ve Kalkınma*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Özcan Elçi, D. (2024). *Kadın Kooperatiflerine Betimsel Bir Yaklaşım: Şırnak Kadın Eli Üretim ve İşletme Kooperatifi*, İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 12, Sayı 1, s. 226-245.
- Özcan, O. (2007), *Türkiye’de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi Ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Şahankaya, A. A. ve Dedeoğlu, S. (2023). *Türkiye’de Kadın Kooperatiflerinin Kadınların Güçlenmesine Etkisi*, fe dergi, 15(2), s. 8-49.
- Şahankaya, A., A., Dedeoğlu, S. ve Kurtuluş, G. (2023). *Türkiye’de Kadın Kooperatifleri: Mevcut Durum Analizi, Kadın Güçlenmesi ve İstihdam Yaratma Potansiyeli*. Çalışma Ve Toplum, 2(77), s. 1174-1208.
- Şahin, Ç. (2018). *Türkiye Tarımında Kooperatifçilik Alternatifini Yeniden Düşünmek*. Politik Ekonomik Kuram, 2(2), s. 59-76.
- Şahin, K., & Terin, M. (2009). *Van ilinin sosyo-ekonomik özellikleri farklı iki köyündeki kadınların tarımsal faaliyetlere katılımı ve tarımsal yayıma ilişkin görüşleri*. Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 22(1), s. 39-49.
- Şengün, H. (2019). *Kırsal kalkınma ve kadın kooperatiflerinin önemi: Artvin kadın girişimciler turizm geliştirme kooperatifi*. Kırsal Kalkınma ve Kooperatifçilik. Ankara Üniversitesi, s. 573-588.
- Tarar, M. A., Arshad, M. I., Akhtar, N., Akhter, N., Akram, M. B., Munir, A., Akhtar, S., Batool, Z., Siddique, S., Khan, Y. N., Mahsud, N. K., Salik, M. H., Ali, M., & Iqbal, M. A. (2017). *Tarımsal üretimin gerekliliği hakkında sosyolojik bir çalışma Tehsil Dera'daki kırsal kadınlar için uzatma hizmetleri*. Gazi Han-Pakistan, Transylvanian Review, 25(18), s. 4728-4735.
- Taşdoğan, B., & Ağdemir, Z. (2019). *Kapitalizm, Devlet ve Köylü: Gaziantep Köylerinde Ampirik Bir Çalışma*. Politik Ekonomik Kuram, 3(2), s. 289-337.
- Ticaret Bakanlığı (2021). *Türkiyede Kooperatifçilik Faaliyetleri Raporu*, <https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/bilgi-bankasi/kooperatifler-hakinda/turkiyede-kooperatifcilik> (19.08.2024)
- Trivedi, J., Priyan, P. K. & Bhinde, V. (2011). *The role of dairy cooperatives in women empowerment*. *IUP Journal of Agricultural Economics*, 8(1), s. 41.
- Tulgar, D. (2021). *Sürdürülebilir Kalkınma Perspektifinde Sanayiye Entegre Olmuş Tarım Satış Kooperatiflerinin Ekonomik Kalkınmaya Etkileri*, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO). (2024). *Uluslararası Okuryazarlık Raporu*.
- Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA). (2024). *Cooperative identity, values & principles*. <https://ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity> (19.08.2024).
- United Nations(U.N.). (2023). *Cooperatives In Social Development Report*. Report of the Sceratary General .78-187.
- Uysal, Ş. K. (2023). *Kadın Kooperatiflerinin Başarısında Yönetmelik Yetkinliğin Etkileri: Karşılaştırmalı Örnek Olay*, Analizi Parion Akademik Bakış Dergisi (Pabd), Cilt/Volume 2, Sayı/No Ek/Additional, s. 14-27 .
- Yenilenmiş Bir Toplumsal Sözleşmeye Doğru Uluslararası Çalışma Konferansı 112. Oturum, 2024, 13.

file:///C:/Users/255632/Downloads/ILC112-I(B)-[CABINET-240423-001]-Web-TR.pdf (21.08.2024).

Yıldırım, Ali ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yılmaz, E., Özdemir, G., Oraman, Y., Unakıtan, G., & Konyalı, S. (2019). *Tarımsal üretimde kadınların karar alma süreçlerine katılımı ve kooperatiflerden beklentileri*. *Journal of Tekirdag Agricultural Faculty*, 16(1), s. 71-81.

Zikmund, W. G. (1997). *Business Research Methods*, 5. Edition, The Dryden Press, Orlando.